

אוניברסיטת בר-אילן

נכונות תלמידים לפנות לעזרת רב בית הספר

בעקבות אלימות בבית הספר

שולמית הרשקוביץ

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית הספר

לחינוך באוניברסיטת בר-אילן

תשע"ח

רמת גן

תקציר

שיעורי האלימות בבתי הספר בארץ ובעולם הינם גבוהים למדי אולם נמצאים בירידה מסוימת בשנים האחרונות (ראמה, 2016). במחקרים רבים נמצא כי קורבנות לאלימות בבית הספר קשורה למגוון רחב של בעיות כגון חרדה, דיכאון, תסמינים פסיכוסומטיים שונים ועוד (Gini & Pozzoli, 2009; Hawker & Boulton, 2000; Klomek, Marrocco, Kleinman, Schonfeld & Gould, 2007; Nordhagen, Nielsen, Stigum & Kohler, 2005;). אחת הדרכים היעילות להתמודדות עם מעשי אלימות הינה דיווח ופניה לצוות החינוכי בבית הספר (Eliot et al., 2010). במחקרים שונים נמצא כי בפועל פונים לעזרה רק כשליש מכלל התלמידים אשר היו קורבנות לאלימות (ראמ"ה, 2014). כאשר בוחנים את המאפיינים אשר קשורים לפניית תלמידים לעזרה נמצא כי ישנם גורמים הקשורים לתלמיד הקורבן (כגון מגדר, גיל ומשך האלימות) (בנבנישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2006; Hunter & Mark, 2006; Schonert-Reichel & Muller, 1996) וישנם גורמים הקשורים למוקד הפניה לעזרה (כגון תפקיד, זמינות, קשר עם התלמיד ועוד) (יבלון, 2013; Eliot, et al., 2010).

אחד מאנשי הצוות החינוכי אשר מהווים מוקד לפניית תלמידים לעזרה הינו רב בית הספר (Yablon, 2013). רבני בתי הספר הראשונים נכנסו לבתי הספר על מנת לענות על צורך תורני (נוימן, 1995) אך במהלך השנים כלל תפקידם יותר ויותר תחומים וביניהם גם הגשת עזרה לתלמידים (בוזגלו, 2005). בהיבט רחב נראה כי למרכיב של עזרה רוחנית (pastoral care) יש תפקיד כלשהו במיגור האלימות בבתי הספר, כפי שעולה מתהליך ניסויי במספר בתי ספר באנגליה אשר הכניס מרכיב זה לתוך תכנית הלימודים (Kendal, Keeley, & Callery, 2014). מלבד מחקר בודד אשר בחן פניה זו לא נחקר תחום זה כלל (Yablon, 2013). מטרתו של מחקר זה היתה לבחון את מקומו של רב בית הספר כמוקד עזרה לתלמידים בעקבות אלימות ולבחון את הגורמים אשר מקדמים פניה זו.

לצורך כך נעשה שימוש במספר שאלונים (ביניהם שאלון לרב בית הספר ושאלונים לתלמידים), נערכו ראיונות עם חלק ממשפטי המחקר, בוצעו תצפיות על ימי עיון לרבני בתי ספר ועל עבודתם השוטפת של חלק מהרבנים, ונאספו מסמכים הקשורים להגדרת תפקיד הרב במשך השנים ולהנחיות אשר נשלחו לרבנים.

במחקר השתתפו 512 תלמידים בכיתות ז'-יב', שנדגמו באופן רנדומלי מ-14 בתי ספר ממלכתיים-דתיים ברחבי הארץ בהם משמש רב בית ספר. מתוכם 5 אולפנות, 5 תיכונים דתיים ו-4 ישיבות תיכוניות. המדגם כלל 279 בנות (54.5%) ו-233 בנים (45.5%). גיל התלמידים נע בין 12-18, כאשר הגיל הממוצע היה 14.21 וסטיית התקן 1.67.

כמחצית ממשותתפי המחקר היו קורבנות לאלימות (51.4%) וכשליש מהם (32.4%) פנו לעזרה בעקבות כך. מתוכם פנו לרב בית הספר 12.6%. כלומר רב בית הספר מהווה מקור רלוונטי לפניית תלמידים בעקבות אלימות. כשנבחנו הגורמים המקדמים פניה זו לרב נמצא כי, בהתאם להשערת המחקר, תלמידים פנו יותר לרבנים אשר להם הכשרה רחבה יותר בתחום האקדמי, התורני והייעוצי. ייתכן ורבנים אלה, אשר להם הכשרה רחבה, נתפסו בעיני התלמידים כמקצועיים יותר וכבעלי יכולת לעזור, גורם אשר נמצא כקשור לפניה לעזרה (Furman & Buhrmester, 1985). ייתכן עוד כי השכלתם הרחבה כללה, בין השאר, הכשרה בתחום החינוך והייעוץ לתלמידים ובעקבות כך הינם בעלי כישורים רבים יותר ליצירת קשרים תומכים עם תלמידים אשר בתורם יפנו לעזרה.

בנוסף, עלה מן המחקר כי סוג הקשר הלימודי בין הרב לתלמיד היה משמעותי בהקשר של פניה לעזרה. תלמידים פנו יותר לרבנים אשר גם לימדו אותם במסגרת כלשהי בבית הספר. זאת ועוד, תלמידים פנו יותר לרבנים אשר שימשו גם כמחנכים או מנהלי המוסד מאשר לרבנים אשר שימשו כמורים מקצועיים או אשר תפקיד הרב היה תפקידם היחיד. ממצא זה תואם ממצאי מחקרים קודמים בהם נמצא כי תלמידים פונים לעזרה יותר לאנשי צוות אשר זמינים להם ואשר איכות הקשר ביניהם טובה (שגיא שוורץ וגייני, 2008). בהמשך נבחנו מאפייני התלמיד אשר מקדמים פניה לרב ונמצא כי בנים פנו לרב יותר מבנות ותלמידי תיכון יותר מתלמידי ישיבות ואולפנות.

בכדי לקבל תמונה רחבה ככל הניתן לגבי פניה לרבני בתי ספר נבחנה גם מידת הפניה של תלמידים לעזרת הרב בנושאים אחרים (שאינם אלימות). ממצאי המחקר עלה כמחצית מהתלמידים פנו לרב בנושאים לימודיים ובנושאים תורניים וכ-20% פנו אליו בנושאים אישיים. כשנבחנו המאפיינים אשר קידמו פניה זו עלה כי בכל תחום התלמידים פנו יותר לרבנים אשר להם ההכשרה רלוונטית לתחום (הכשרה אקדמית בתחום הלימודי, הכשרה תורנית בתחום התורני והכשרה בייעוץ בתחום האישי).

מסיכום ממצאי המחקר עולה כי רב בית הספר הינו כתובת לפניית תלמידים לעזרה בנושא אלימות וכן בנושאים תורניים, לימודיים ואישיים. נראה שהכשרת רב בית הספר הינה משמעותית וקשורה בקשר הדוק לפניית תלמידים לעזרתו. ממצאים אלה עשויים להיות משמעותיים למפקחים על רבני בתי הספר ולאחראים על תכניות ההשתלמות המיועדות לרבנים. במחקרי המשך מוצע לבחון את ההבדלים בי בנים לבנות בפנייה לרב בית הספר ולבחון מאפיינים נוספים העשויים להיות קשורים לפניה זו.